УДК 81'373.46

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ХУДОЖНЬОГО РОЗПИСУ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНО- Й МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ГЕНЕЗИ

Рисіч Ю.Й., аспірант

Дніпропетровський національний університет

Стаття присвячена питанню розвитку в українській мові мистецтвознавчої термінології, зокрема термінології художнього розпису. Порушена проблема висвітлюється з допомогою порівняльно-історичного аналізу наукових термінологічних, лексикографічних праць, а також мистецтвознавчих досліджень як наукових, так і науково-популярних, науково-методичних.

Ключові слова: термінологія художнього розпису, лексикографічне джерело, лексика української мови, запозичення, терміни-інтернаціоналізми, етапи розвитку української термінології, мистецтво художнього розпису, мистецтвознавство, дослідження історії мистецтва.

Рысич Ю.И. ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ РОСПИСИ В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО ТЕРМИНО- И ИСКУССТВОВЕДЧЕСКОГО ГЕНЕЗИСА / Днепропетровский национальний университет, Украина

Статья посвящена впросу развития в украинском языке искусствоведческой терминологии, а именно терминологии художественной росписи. Поставленная проблема разрешается путем сравнительно-исторического анализа терминологических, лексикологических, лексикографических научных работ, а также искусствоведческих исследований как начных, так и научно-популярных, научно-методических.

Ключевые слова: терминология художественной росписи, лексикографический источник, словарь, лексика украинского языка, заимствование, термины-интернационализмы, этапы развития украинской терминологии, искусство художесвенной росписи, искусствоведение, исследования по истории искусства.

Rysich J.J. EXPLORATION OF ARTPAINTING'S TERMINOLOGY IN DIACHRONICAL CONTEXT OF UKRAINIAN SCIENCES OF TERMS & ART / Dniepropetrovsk national university, Ukraine

This article is on the subject of artpainting's terminology's development in ukrainian language. An urgent problem is solved by historical-&-comparative analysis of terminological, lexicographic scientific sources, also of artscientific researches both popular & methodic.

Key words: artpainting's terminologe, lexicographic source, lexicon, vocabulary of ukrainian terminology, lexical adoption, international terms, artpainting, science of art, researches on the subject of artpainting's history.

Художній розпис, або розмальовування предметів побутового вжитку, частин господарських і монументальних споруд з метою їх декорування, надання їм мистецько-естетичних якостей, є одним із найдавніших художніх промислів, що сягає своїм корінням доби пізнього палеоліту.

Археологічні розкопки поселень трипільської культури (доба неоліту) засвідчили важливе значення орнаментування господарських і побутових речей у художньому оформленні інтер'єру тих часів [1, 37]. Саме настінний розпис трипільських хат зумовив тенденцію розвитку українського настінного малювання. Окрім того, на його базі сформувався й давньоруський фресковий живопис середини XII ст., яким розписували церкви та інші культові споруди в Київській державі [2, 10]. Саме християнізація Русі, одним із проявів якої й була забудова згаданих архітектурних пам'яток, започаткувала перший період в історії розвитку української термінології, що проходив, на думку термінознавців, під знаком "стихійного нагромадження термінів" [3, 41]. Саме тоді, у IX-X ст. н.е. із появою перекладних, а згодом і оригінальних енциклопедичних творів науково-природничого змісту (згадаймо "Фізіолог", "Шестиднев", "Збірник Святослава", літописи, нарешті "Слово про Ігорів похід") закладаються джерела української виробничої [3, 41], а відтак і мистецтвознавчої термінології прикладного характеру. Адже виготовлення предметів побуту розглядалося нашими предками і з позицій естетики, а не лише утилітарності. Про знання русичів і володіння ними різноманітних як за походженням, так і втіленням способів обробки сировини (чи то глини, чи дерева, а чи вапна) ми, однак, дізнаємося з *історико-мистецтвознавчих* праць українських і російських авторів, зокрема К. Шероцького [4], Д. Степовика [5], Б. Лобановського [6], Ю. Лащука [7], М. Чернишова [8], М. Орлової [9], інших [10] вже в XX ст. Тоді як логічно було б черпати відомості про техніку розпису, інструменти, кольористику тощо з тих же давньоруських пам'яток або принаймні словників староукраїнської мови XIV-XV ст.. В останньому, на жаль, не зафіксовані назви знарядь праці й способів виготовлення ужиткових предметів. Частково це можна пояснити майже двохсотлітньою перервою в розвитку промислів, пов'язаною з наслідками татаро-монгольської навали й занепадом Київської держави. Але наприкінці XIV - початку XV ст. спостерігаємо

за відродженням давніх традицій обробки матеріалів і їх новаторсько-технологічним осмисленням. Це підтверджують практично всі названі праці. Чому ж у пам'ятках мови того часу майже не відображені активні номінативні процеси у професійно-ремісничому середовищі, а зафіксовані назви за родом занять типу *блидаръ*, *глинаръ*, *браницьръ* [11, 42] забулися або вийшли з ужитку?

Відповідь на поставлене питання диктує геополітична ситуація, яка в розвитку української термінології в цілому відігравала вирішальну роль, будучи потужним екстралінґвістичним фактором: невирішеність у питанні державного статусу України та її мови спричинювала різноманітні мовні впливи. Так, промислово-ремісницькі центри на території України, що входила до складу Речі Посполитої, запрошуючи майстрів із Італії, Польщі, Німеччини, стали осередками запозичень до української мови літературних:

-латинізмів (алебастр, кахлі);

-германізмів через посередництво польської мови (наприклад, конвиця з нім. Kenne на означеннння високої круглої посудини з вузьким верхом і ручкою, розписуваної спичаком);

-молдаванізмів, і через посередництво молдавської – тюркізмів (бобовъ – назва тканини, харсъ у значенні шовку запозичені у молдаван і зустрічаються на той час у грамотах молдавських канцелярій; коуфтеръ (перс.) – турецька шовкова тканина, розповсюджена в продажу на молдавських ринках; камка – шовкова турецька розписана квітами тканина та ін.) [11, 72; 12, 160].

Як бачимо, у процесах творення термінів у XIV-XV ст. перевага надавалася запозиченню з інших мов і подальшій переробці запозичених номенів на власному мовному ґрунті.

У словниках і писемних пам'ятках мови XVI - першої половини XVII ст. кількість нових термінів збільшується саме завдяки фіксації інтернаціоналізмів:

-латинського походження (оксамит, кубок, адамашковий, матеріал, аплікація, колір) через посередництво польської;

-грецького (назви речовин, використовуваних у техніці стінопису, - барій, азот, вапно);

-тюркського (здебільшого назви речей побутового вжитку, що декорувалися розписом, а саме казан, кочерга, сундук, чарка; також назва кольору - карий);

-німецького (туш) походження [13; 128, 130].

Деякі слова, особливо ареально "обмежені", часто й досі входять до активного розмовного лексикону лемків, бойків, гуцулів. Наприклад, запозичені зі словацької та польської: *гедваб* – шовк, *ґраття* – кухонний посуд, начиння, *лепідло* – гумовий клей, гуміарабік, *лижка* – ложка, *шуфлада*, *дротарня* – майстерня, *дротарити* – працювати ремісником [14; 35, 47, 84-85, 146, 155]. У цілому ж період з XVI до середини XVII ст. ознаменувався появою найбільшого за обсягом староукраїнського словника з реєстром близько 27 тисяч слів (Єпіфанія Славинецького під назвою "Лексикон латинський" [15]). Ця фундаментальна, як на той час, праця, засвідчуючи самою назвою, яких мовних упливів зазнавали терміносистеми української мови в процесі їх становлення, окрім того, чи не найповніше відбиває українську побутову й виробничу лексику XVII ст. з-посеред інших лексикографічних джерел, наприклад, "Лексикону" Памви Беринди, "Лексису" Лаврентія Зизанія, тлумачного словника Амросія Калепіна, рукописної "Синоніми словенороської" анонімного автора, "Граматики" Мелетія Смотрицького, художніх творів Івана Вишенського, Захарія Копистенського, Юрія Рогатинця. Тут зустрічаємо й назви приміщень і їх деталей (наприклад, *комин*, *одверїе*, *подпоры*, *дьжа*, *кружка*, *горщок*, *сундук*), назви знарядь (*щотка*, *шаръ живописателный*, *паличка*), сировини (*сажа*, *древо*, *злато*, *воскъ*, *чернило*), способів обробки останньої (*щеплю*, *стрыгу*, *тисну*, *оковую*, *остеняю*, *подписую*, *надъписую*; *поливка*, *посребренный*, *паленїе*, *истненїе*, *древодьлство*, *образописание*, *описанїе*, *чеканъ*, *червлень*), також назви людей за родом занять (*ремесникъ*, *скуделникъ*, *гончаръ*, *токарь*, *скляръ*, *мечникъ*) [15; 45, 48-49, 51, 61, 156, 182]. Переважна більшість наведених номенів складає нині активний фонд термінів у системі художнього розпису.

У XVII столітті значно розширюється й коло ділових документів, а все це веде за собою подальше поповнення лексики староукраїнської мови суто народними словами на позначення понять, пов'язаних із давньою формою організації ремесла, такими, як *льпяръ*, *скляръ*, *сафнянник*, *фарбьрь*, *гончаръ*, *столяръ*, *теcля*; на позначення предметів домашнього вжитку, як-то *скриня*, *коновичка*, *цебрик* тощо [16, 89].

Однак із середини XVII ст. певні події, зокрема "відтік" учених із Києво-Могилянської Академії – осередку розвитку продуктивних сил у лінґвістиці, особливо історично-порівняльній, - до вищих навчальних закладів Росії, також заборона Катериною створення університету в м. Батурині, а королем Владиславом – у м. Києві - штучно загальмували розпочате в українській фаховій термінології. Наступила довга перерва в розвитку останньої [3, 44].

Що ж до самого фаху, то “до наших днів дійшла невелика кількість виробів декоративно-ужиткового мистецтва” [17, 319], тому інформація з розвитку художнього розпису цього періоду береться безпосередньо з тогочасних актів, хронік (”Печерський патерик”) і літописів (Самійла Величка, Григорія Граб’янки, Самовидця, або Романа Ракушки-Романовського), відомих чималою кількістю описів речей. Там же ми зустрічаємося й з термінами-інтернаціоналізмами на позначення предметів, інструментів, мотивів орнаментації в технології художнього розпису, запозиченими через посередництво російської мови з німецької (*зензубель*, *рейсмус*, *клейстер*, *штукатур*), а також французької (*гравюра*, *горельєф*, *ваза*, *ескіз*, *мотив*, *палітра*, *пано*, *силует*; назви орнаментальних мотивів *гирлянда*, *грифон*, *розетка*) [13, 138].

Інтернаціоналізація ж загальновживаного лексикону української мови, а не тільки ремісничо-виробничого словника пожвавлюється наприкінці XVIII – на початку XIX ст. із формуванням нової української літературної мови. Появу останньої пов’язують із творчістю І.П. Котляревського, поема “Енеїда” якого дуже багата на власне народну побутову лексику, що входить відтоді й до термінолексики художнього розпису (ідеться про тематичну групу предметів розпису і слова-номени з неї, наприклад, *комин*, *кубок*, *кухлик*, *барильце*, *ложка*, *миска*, *ослін*, *посуд*, *припічок*, *філіжанка*, *платок*, *сорочка* та ін. [18, 55]).

У згаданий період були й спроби створення словників української народної та літературної мов, зокрема О. Павловським, І. Войцеховичем, А. Метлинським [19], письменником П. Білецьким-Носенком [20]. Окрім відомої праці “Словарь малорусского или юго-Восточнорусского языка <…>”, укладеної останнім протягом 1838-1843 років, на жаль, незакінченим залишився його “Словарь герменевтический, лингвистико-исторический, географический с изъяснением истинного смысла устарелых, вышедших из употребления <…> [слов]” [20, 56], що міг би стати “фундаментальною” віхою розвитку національної термінологічної бази.

У другій половині XIX ст. авторитет української мови, а відтак і національної термінології, підноситься Т.Г. Шевченком. Оскільки він був і художником, у його епістолярній спадщині дуже широко представлена термінологія й номенклатура живопису, гравіювання, із яких чимало номенів увійшли й до терміносистеми художнього розпису (наприклад, *фарба*, *краска*, *олія*, *селія*, *карандаш*, *цизорик*, *пензель*, *кисть*) [16, 206]. Зіставляючи словник мови Т. Шевченка із загальномовним П. Білецького-Носенка, дослідники наочно переконуються у багатстві першого, особливо зважаючи на розширення Шевченком синонімічних рядів, збільшення ним семантичної глибини мови, залученння великої кількості інтернаціоналізмів до галузей культури, політики тощо. Ці процеси посприяли активізації лінґвістичної науки в цілому й наукової та виробничої термінології зокрема.

Починаючи з другої половини XIX ст., історія розвитку української термінології перейшла на якісно новий етап розвитку, названий дослідниками М. Ганіткевич та І. Зелізним “пошуками термінологічних варіантів” [3, 41].

Ще в першій половині XIX ст. при різних виданнях подавалися записи українських лексичних варіантів, що стали основою спершу рукописних словників, а згодом і друкованих (О. Афанасьєва-Чужбинського, К. Шейковського, І. Верхратського, Ф. Піскунова І Василенкова [21].

Багатими на лексичний матеріал були також:

-пісенний фолькор [див.: 22];

-науково-популярні та художні твори Івана Нечуя-Левицького, М. Драгоманова, Івана Карпенка-Карого, М. Коцюбинського, де згадки про художній розпис були не простими етнографічними замальовками, а художнім узагальненням. Однак термінологічної лексики, розкиданої по окремих творах українських письменників, явно було недостатньо для розвитку стилів української мови. У другій половині XIX ст. назріла, по-перше, потреба зібрати українську термінлексику, по-друге, потреба створення на українській мовній основі термінів, і, по-третє, потреба поповнення української термінології за рахунок іншомовної міжнародної [23, 101].

Так, 1848 року на З’їзді руських учених у Львові вперше заманіфестовано бажання сформувати наукові терміносистеми в українській мові [3, 44]. Результатом натхненної праці стало видання галицькими вченими термінологічних збірників і словників гуманітарного, зокрема правничого, природничого, технічного профілів. Термінодоробок мовознавців Центральної та Східної України започаткували статті М. Левченка “Заметки о русинской терминологии” (1861) та П. Єфименка [24] в журналі “Основа”, який уже на той час закликав до формування національних терміносистем [25, 236].

На жаль, жодних свідчень лінгвістичного опрацювання термінолексики принаймні виробничо-декоративної практики (адже про художній розпис як науку мова йтиме майже на півстоліття пізніше) того часу українська лексикографія не має. Про художній розпис XIX ст., окрім згаданих етнологічних джерел, найповніше розповідають нам опубліковані вже у XX ст. наукові дослідження з історії мистецтва в цілому [26] та окремих його видів, у тому числі й розпису [27].

Систематичним і цілеспрямованим опрацюванням науковцями нагромадженої за цей час (друга половина – кінець XIX ст.) ремісничо-виробничої термінології розпочався третій етап у розвитку української термінології, названий дослідниками "уґрунтуванням наукової термінології і творчою активністю народу" [3, 41]. На заході України осередком термінознавчої праці було Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка, засноване ще наприкінці XIX ст. У Наддніпрянщині ж активізація терміносправи пов'язується із скасуванням 1905 року заборони на друк українською мовою. У вищих навчальних закладах зароджується просвітницька робота, набуває обертів формування національної наукової термінології: створюються мовно-термінологічні гуртки, члени яких займаються укладанням словників і перекладом термінів.

Перші десятиріччя XX ст. є знаменними в питанні вивчення мистецтвознавцями художнього розпису, зокрема дерев'яного й настінного. Наприклад, ученими Д. Яворницьким [28], К. Щероцьким [4], іншими [29] започатковано збір зразків хатнього стінопису, науково описаних, на думку мистецтвознавця О. Найдена, із метою:

-виявлення художньої специфіки розписів порівняно з іншими видами народного мистецтва та їх історичних зв'язків із мистецтвом минулих часів;

-дослідження місцевої специфіки та проблем пластично-колірного вирішення архітектури житла, характеристики їх самостійних (позаархітектурних) художньо-естетичних властивостей;

-порівняння стильових ознак розписів різних місцевостей, а також авторських манер;

-класифікації та виявлення самостійних символічних функцій мотивів і елементів орнаменту, пошуку семантичних відповідностей мотивів архітектурного орнаменту з образами усного фольклору [30, 7].

Причинами такого пізнього "відкриття" художнього розпису в усьому його видовому багатстві й з урахуванням його глибокої ґенетичної вкоріненості є:

по-перше, сильна за ступенем вираження залежність художнього розпису від інших видів декоративно-ужиткового мистецтва (розпису кераміки – від гончарства, металу – від ковальства і ювелірної справи, дерева – від архітектури, скла – від ґутного промислу), унаслідок чого довгий час художній розпис розглядався як допоміжний вид мистецтва;

по-друге, функціональна диференціація видів художнього розпису на професійний і народний;

по-третє, територіальна дисперсія останнього, і в результаті цього – локальна технологічна варіативність;

по-четверте, художній розпис тривалий час був об'єктом дослідження етнографії, а не мистецтвознавства.

Друга наведена вище причина пояснює й той факт, що лінгвістами-термінознавцями, діяльність яких припадає на Золоте десятиріччя в історії української термінології, використовувані в мистецтві художнього розпису номени так і не були опрацьовані. Серед мовознавців тоді, а подекуди й зараз, не було єдиної думки щодо визнання за спеціальною лексикою статусу термінології. Поширеним був погляд, згідно з яким спеціальну лексику визначають як "професійну", наголошуючи на принципових відмінностях між професійними лексемами як одиницями лексики певного роду занять і термінами як одиницями термінології [3, 51]. Відтак узятий за основу критерій точності науково-технічного терміна – неточності професійної лексики зумовив "першочерговість уваги" мовознавців до технічних і природничих терміногруп [25, 237]. Особливо яскраво це простежується в термінографічному доробкові Золотого десятиріччя (зауважимо, значно багатшому за власне термінологічний), у якому з-поміж усього масиву виданих за сприяння Інституту української наукової мови й Української Академії Наук словників (кількість яких за різними підрахунками становить від 33 до 80) переважна більшість стосувалася природничої (географічної, хімічної, математичної) і технічної галузей знань. Тоді як потрібний лексикографічний матеріал для аналізу термінології художнього розпису міститься тільки у ряді словників [31].

Очікуваний лінґвістичний аналіз (паралельно з укладанням галузевих словників) у царині мистецтвознавчої термінології активізується на завершальному четвертому етапі в історії української термінології, що проходив під знаком "термінологічних Бюлетенів АН УРСР і декадентських настроїв" [3, 41]. Натомість в українському та російському мистецтвознавстві в середині 50-х р.р. XX ст. з'являються вже *узагальнюючі* праці з декоративно-ужиткового мистецтва в цілому та виробництва й обробки таких його видів, як кераміка, мозаїчний живопис, скло [32]. У середині ж 60-х р.р. під упливом російського мистецтвознавства, збагачуваного великою кількістю навчальних і науково-популярних посібників із виготовлення й обробки різноманітної сировини [33], нарешті й окремі види українського декоративно-прикладного мистецтва стають повноцінними об'єктами наукових досліджень, предметом яких є художні, етнокультурні, історичні параметри їх розвитку. Наразі за цими об'єктами можна закріпити терміни "напрямки", "школи", сформовані дослідниками Ю. Лащуком, В. Щербаком, В. Рожанківським [32], А. Зельдич, Л. Долинським [34] у галузях розпису кераміки, скла та порцеляни;

Б. Тимківом, К. Кавасом [35] – у деревообробці; В. Щербаківським [36] – в архітектурному декорі, розписах і малюваннях; Н. Глухенькою [37] – у декоративних розписах, розписах тканини; П. Жолтовським [38] – у металообробці. Часто саме в цих працях зустрічаються укладені авторами словники використаних термінів, що зрештою підтверджує давно встановлений факт: "Історично авторами наших галузевих словників були не мовознавці" [39, 50]. Незважаючи на те, що ще в 50-х роках закладалися підвалини наукового аналізу виробничо-мистецьких термінологій "локального масштабу", тобто вживаних на території широкого розповсюдження певного промислу (як-то опішнянська, решетилівська керамологія), тільки 80-ті – 90-ті роки XX ст. засвідчили т.зв. "термінологічний вибух" у науковій лінгвістичній думці, якому є кілька пояснень:

по-перше, особливі успіхи української лексикографії (видання "Етимологічного словника", словників староукраїнської XIV – XV та української мови XVI – першої половини XVII століть, великої кількості перекладних, фундаментальних тлумачних словників);

по-друге, вироблення напрямків термінологічних досліджень у зв'язку з особливим інтересом до термінології в контексті науково-технічних досягнень суспільства (серед цих напрямків виділяються когнітивно-комунікативний, типологічний, порівняльний, ономасіологічний);

по-третє, актуалізація практичного аспекта в сучасному термінознавстві, що передбачає систематизацію, упорядкування й стандартизацію наукової термінології.

Останнім процесам посприяли *наукові дослідження мовознавців і мистецтвознавців* В. Бережняк, Л. Спанатій [40], Б. Бойчук [26] із термінології гончарства й кераміки, О. Гриджук [41], М. Гнатюк [27], В. Малини [26] – з деревообробки, Н. Студенець [42], М. Гринюк [27] - із мистецтва настінного розпису, Т. Печенюк [43] – із розпису тканини; *термінологічні галузеві словники* таких упорядників, як Є Шевченко, Я. Запаско, С. Ничкало, О. Пошивайло [44]. Однак на відміну від мистецтвознавства, у мовознавстві досі немає досліджень, присвячених безпосередньо термінології художнього розпису. Та й автори вищезазначених словників за фахом – мистецтвознавці, тоді як "…мало би бути так, що вони забезпечують точність передавання змісту поняття, а мовознавці – відповідність створюваного терміна законам мови" [45, 3]. Ураховуючи також явище актуалізації наприкінці XX – на початку XXI ст. інтересу до народно-індивідуальних і професійно-мистецьких технік розпису (а вони щодалі більше потребують номінативного уточнення, зважаючи на необхідність унормування професійної лексики) як до елемента національної самосвідомості на шляху утвердження української національної ідеї, усебічний лінгвістичний аналіз терміносистеми художнього розпису якраз на часі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія українського мистецтва: в 6 томах. Т.1. Епоха Київської Русі. – К.: вид-во АН УРСР, 1966. – 453 с.
2. Українське народне малярство XIII-XX ст.: Світ митців: Альбом/Авт.-упоряд. Свенціцька В., Откович В. – К.: Мистецтво, 1991. – 304 с.
3. Ганіткевич М., Зелізний А. Досягнення в опрацюванні науково-технічної термінології // Науково-технічне слово. Бюлетень видавничо-термінологічної комісії. №1. – Львів, 1993. – С.41-54.
4. Щероцькій К. Очерки по истории декоративного искусства Украины I. Художественное убранство дома въ прошломъ и настоящемъ. – К.: типография С.В. Кульженко, 1914. – 141 с.
5. Степовик Д. Історія української ікони X-XX ст. – К.: Либідь, 1966. – 440 с.
6. Лобановський Б. Мозаїка і фреска. – К.: Мистецтво, 1966. – 150 с.
7. Лащук Ю. Покутська кераміка. - Опішне: Українське народознавство, 1998. - 142 с.
8. Чернышов Н. Искусство фрески в Древней Руси. – М.: Искусство, 1954. – 103 с.
9. Орлова М. Наружные росписи средневековых памятников архитектуры: Византия, Балканы, Древняя Русь. – М.: Наука, 1990. – 240 с.
10. Тищенко О. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII-XVIII ст.). – К.: Либідь, 1992. – 192 с. Древнерусское искусство: художественная культура X – первой половины XIII веков. – М.: Наука, 1988. – 340 с. "Софійський музей", архітектурно-історичний заповідник. Київ. Мозаїки та фрески Софії Київської. – К.: Мистецтво, 1971. – 79 с.
11. З історії української лексикології /авт.: Гринчишин Д., Керницький І. та ін. – К.: Наукова думка, 1980. – 263 с.
12. Національні та інтернаціональні компоненти в сучасних терміносистемах: Монографія /Л.Симоненко, С. Соколова, І. Коропенко. – К.: Наукова думка, 1993. – 238 с.

13. Лексика української мови з погляду її походження //Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія/за заг. Ред. Ак. Білодіда І.К. – К.: Наукова думка, 1993. – 440 с.

14. Дзендзелівський Й. Українсько-західнослов'янські паралелі. – К.: Наукова думка, 1969. – 211 с.

15. Славинецький Єпіфаній. "Лексикон латинський" Є. Славинецького. – "Лексикон словено-латинський" Є. Славинецького та А. Корецького-Солтановського /АН УРСР. Інститут української мови. – К.: вид-во АН УРСР, 1973. –220 с.

16. Див.: Русанівський В. Історія української літературної мови. Підручник. – К.: АртЕк, 2001. – 392с.

17. Історія українського мистецтва: в 6 томах. Т.2. Мистецтво XIV – першої половини XVII ст. – К.: вид-во АН УРСР, 1967. – 472 с.

18. Див.: Мова і процеси суспільного розвитку /Авт.: Русанівський В., Брахнов В. та ін. – К.: Наукова думка, 1980. – 211 с.

19. "Краткій малороссійскій словарь" О. Павловського //Грамматика малороссійскаго наръчія. - Спб. - 1818. "Собраніе словъ малороссійскаго наръчія" І. Войцеховича //Труды Общества любителей российской словесности при Московском университете. - 1823. - кн.III. - С. 264-326. "Словарь малороссійскаго наръчія" А. Метлинського. - К., 1834-1835 (Цитовано за виданням: Москаленко А. Нарис історії української лексикографії. - К.: Радянська школа, 1961. - 162 с.)

20. Див.: Бутник-Сіверський Б. "Малороссійський словарь" і "Грамматика" П. Білецького-Носенка //Наукові записки Інституту мовознавства. - К., 1946. - т.II-III. - С. 207-213.

21. Афанасьєв-Чужбинський О. Словарь малорусского наръчія //Известия АН по отделению русского языка и словесности. - Спб. - 1855. - т.IV - С. 1-176. Шейковський К. Опыт южнорусского словаря. Т.1-5(1,2). – 1861-1866. Піскунов Ф. Словниця української (або Югової-Руської) мови. – Одеса, 1873 (Цитовано за виданням: Горецький П. Історія української лексикографії. - К.: вид-во АН УРСР, 1963. - 242 с.). Верхратский И. Початки до уложення номенклатури и терминології природописної, народньої. - Львів: друкарня Ставропігійського інституту, 1869. - Вип. 2. - 40 с. Василенков И. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии. - Полтава: типография "Печатное дело", 1902. - 80 с.

22. Див.: Сімович О. Поетична символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект/Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. – Львів, 1999. – 50с. 21.3. Українська народна творчість у поняттях міжнародної термінології. – К.: Родовід, 1996. – 327с.

23. Москаленко А. Нарис української лексикографії. - К.: Радянська школа, 1961. - 162 с.

24. Левченко М. Заметка о русинской терминологии //Основа. - 1861. - №7. - С. 183-186. Ефименко П. По поводу заметки г. Левченко "О русинской терминологии" //Основа. - 1862. - №8. - С. 45-52.

25. Михайлишин Б Проблеми історії та розвитку української термінології [кінець XIX – 70-ті роки XX ст.] //Другий міжнародний конгрес україністів. Мовозавство. – Львів, 1993. – С.236-240.

26. Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX ст. /НАНУ, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Рильського. – К.: Наукова думка, 2000. – 240 с. Історія українського мистецтва: в 6 томах. - К.:вид-во АН УРСР, 1970. - Т. 4(2). Мистецтво другої половини XIX-XX ст. – 435 с. Нариси з історії декоративно-прикладного мистецтва України. – Львів: Львівська Академія мистецтв, 1969. – 191 с. Лобановський Б., Говдя П. Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. – К.: Мистецтво, 1989. – 206 с. Малина В. Народне мистецтво півдня України (кінець XIX –початок XX ст.). Дис…канд.мистецтвознавтсва /Львівська академія мистецтв. – Львів, 1999. - 174 с. Бойчук Б. Народне декоративне мистецтво Покуття XIX-XX ст. (історія, типологія, художні особливості). Дис...канд. мистецтвознавства /Прикарпатський університет ім. В. С. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2000. - 160 с.

27. Гнатюк М. Художні вироби з дерева в інтер'єрі народного житла українських Карпат і Прикарпаття XIX – першої половини XX ст. Дис...канд. мистецтвознавства /Львівська академія мистецтв. – Львів, 2000. - 170 с. Селівачов М. Українська народна орнаментика XIX-XX ст. (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Дис…док. мистецтвознавства. – К.: вид-во НАН України, 1996. - 421 с.Гринюк М. Декоративний народний розпис в інтер'єрі гуцульської хати (середина XIX - кінець XX ст.). Дис...канд. мистецтвознавства /Львівська академія мистецтв. – Львів, 1997. - 184 с.

28. Яворницький Д. Словник української мови. - Катеринослав: Слово, 1920. - т.I. - 411 с.

29. Заремба́ский А. Народное искусство подольских украинцев. – Л., 1928. Щепотьєва М. Розписи хат в с. Ходоровцях на Кам'неччині. – К., 1928. Левитська Л. Селянський стіний розпис на Поділлі. – К., 1928. Берченко Є. Настінне малювання українських хат та господарчих будівель при них. Дніпропетровщина. – Харків, 1930. Кржемінський К. Стінні розписи на Уманщині. – Кам'янець-

Подільський, 1927 (Цитовано за виданням: Найден О. Орнамент українського народного розпису: витоки, традиції, еволюція. - К.: Наукова думка, 1989. - 162 с.).

30. Найден О. Орнамент українськоо народного розпису: витоки, традиції, еволюція. - К.: Наукова думка, 1989. - 162 с.

31. Уманець М. і Спілка А. Словарь російсько-український (фототипічне видання) /ДВУ. - Дніпропетровськ. - 1925. - 1149 с. Наконечний М., Йогансен М.та ін. Практичний російсько-український словник /ДВУ - Дніпропетровськ. - 1926. - 238 с. Сабалдир Г. Практичний російсько-український словник. - К.: вид-во "Час", 1926. - 432 с. Жигадло І. Російсько- український совничок реместв, професій та підприємств /УАН. - Харків, 1925. - 24 с. Булда С. Словник будівельної термінології (проект) /Українська Академія наук. - К.. 1930. - 135 с. Туркало К., Фаворський В. Словник технічної термінології (проект) /УАН. - Харків, 1928. - 172 с.

32. Виннер А. Материалы и техника мозаичной живописи. - М.: Искусство, 1953. - 368 с. Рожанківський В. Українське художнє скло. - К.: вид-во АН УРСР, 1959. - 151 с.

33. Лямин И. Мозаика по дереву. – М.-Л.:Гослесбумиздат, 1961. – 63 с. Танкус О., Сысоева Н. Роспись ткани. – М.: КОИЗ, 1960. – 20 с. Флеров А. Технология художественной обработки металлов. – М.: Высшая школа, 1968. – 326 с. Шелковников Б. Художественное стекло. – Л.: изд-во Государственного Эрмитажа, 1962. – 186 с. Шугаев В. Орнамент на ткани (функция и методика построения). – М.: Легкая индустрия, 1969. – 87 с. Щербаков В. Изобразительное искусство. Обучение и творчество. Проблемы руководства изотворчеством детей. – М.:Просвещение, 1969. – 272 с.

34. Лащук Ю. Народне мистецтво українського Полісся. – Львів: Світ, 1992. – 134 с. Щербак В. Сучасна українська майоліка. – К.: Наукова думка, 1974. – 191 с. Зельдич А. Художнє скло. – К.: Мистецтво, 1966. – 103 с. Долинський Л. Український художній фарфор. – К.: вид-во АН УРСР, 1963. – 88 с.

35. Тимків Б., Кавас К. Вмготовлення художніх виробів з дерева: В 2 ч. Підручник. - Львів: Світ, 1996. - Ч. 2. Мозаїка. Випалювання. Розпис. - 144 с.

36. Щербаківський В. Орнаментація української хати. – Рим: вид-во "Богословія", 1980. – 47 с.

37. Глухенька Н. Петриківські декоративні розписи. – К.: Мистецтво, 1965. – 64 с.

38. Жолтовський П. Художній метал. – К.: Мистецтво, 1972. – 114 с.

39. Зелізний А. Елементи загальної методології в термінологічній праці//Науково-технічне слово. Бюлетень технічного комітету стандартизації термінології Держстандарту та Міносвіти України. №1. – Львів, 1995. – С. 41-53.

40. Бережняк В. Гончарська лексика східнополіського говору. Дис…канд. філолог.наук. – К.: НАН України. Інститут української мови, 1996. - 224 с. Спанатій Л. Гончарна лексика в говорах української мови. Дис…канд. філолог.наук /Миколаївський державний педагогічний університет. – Миколаїв, 1997. - 216 с.

41. Гриджук О Термінологічна лексика художньої різьби по дереву. Дис…канд. філолог. наук /НАН України. Інститут українознавства ім. Крип'якевича. – Львів, 2000. - 229 с.

42. Студенець Н. Хатній (настінний) розпис Поділля. Дис…канд. мистецтвознавства /Львівська Академія мистецтв. – Львів, 1997. - 261 с.

43. Печенюк Т. Розпис тканини в Україні (20-ті – початок 90-х р.р. XX ст.). Дис…канд. мистецтвознавста /Львівська Академія мистецтв. – Львів, 1996. - 160 с.

44. Шевченко Є. Народна деревообробка в Україні. Словник народної термінології. – К.: Артанія, 1997. – 260 с. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник: у 2 томах /Запаско Я. – Львів: Афіша, 2000. Ничкало С. Мистецтвознавство: Короткий тлумачний словник. – К.: Либідь, 1999. – 208 с. Пошивайло О. Ілюстрований словник народної гончарської термінології Лівобережної України. Гетьманщина. – Опішне: Українське Природознавство, 1993. – 280 с.

45. Перебийніс В. Деякі закономірності в розвитку термінологічної лексики //Мовознавство. – 1974. - № 4. – С. 3-13.